

Herolden

December 2011

Årgang 15 Nummer 4

*Dekoreringen af stormandens sal afsluttet.
Tak til Sanna for din store indsats, og tillykke
med det flotte resultat.*

Foto Lena

Udgivet af:

Bornholms Middelaldercenters

Vennekreds

Stangevej 1.

3760 Gudhjem.

Tlf. 56 49 83 19

Web-adr.: www.bmc-vennekreds.dk

***** desværre ude af drift indtil**

forsommeren 2012 ***

Redaktion:

Ole Boyer Pedersen 56 49 81 41

Bjørn Ørding-Thomsen 56 47 01 12

Ansvarshavende:

Niels Erik Rasmusen 56 49 83 19

Indlæg til Herolden:

herolden@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Herolden udkommer 4 gange om året.

Ca. den 1/3, 1/6, 1/9 og 1/12

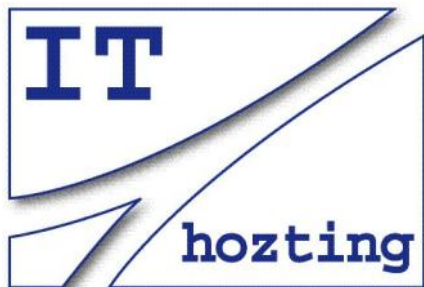
Deadline er den 15. i måneden før udgivelsen.

Oplag ca. 200

Indhold

- 3 Nyt fra Centret
- 10 Stormanden går på jagt
- 18 Vennekredsens stormøde
- 22 Stormandens gæstebud
- 23 Visioner
- 24 Trojaborg - en labyrint
- 25 Bjernede kirke
- 27 Nyt fra Vennekredsen

*Hvor der ikke er anført navn på fotografen,
er billederne taget af redaktionen.*

Mangler du gamle numre af Herolden?

Vi har en del gamle numre af Herolden på lager. Dem kan du få del i fra januar 2012 på torsdage mellem 19.00 og 19.45.

Det varierer meget, hvor mange eksemplarer vi har af hvert nummer.

Redaktionen

Færgen

Nyt fra Centret

Af Niller

Livet er fuldt af udfordringer

Året 2011 er ved at gå på hæld - og dermed er vi også ved at have et overblik over, hvad dette års sæson kommer til at betyde for fremtiden. Året bød som sædvanlig på en masse dejlige oplevelser os mennesker imellem - men økonomisk blev det en gyser.

Efter en række år med meget store besparelser inden for alle områder, havde vi ved starten af 2011 fået nedbragt Centrets kassekredit med et betragteligt beløb. Men med sommerens kaskader af vand i mere end 4 uger, blev der gjort en ende på håbet om, her og nu, at sætte os ud af "gælden". Vi blev med et eneste slag bombet tilbage til, hvor vi startede sparerunden for 3 år siden. Det er tungt at skulle konstatere den kendsgerning, at vi nu igen står overfor nogle meget store økonomiske udfordringer - men der er heldigvis stadig lys for enden af tunnelen.

Der er nu mere end nogensinde brug for hinanden - og hinandens hjælp. Vennekredsens betydning for middelaldercentrets eksistens bliver igen meget synlig - akkurat som da vi for nu 18 år siden fik de første ideer om at etablere et middelaldercenter på Bornholm.

Vennekredsen har i 2011, på en meget positiv måde, vist en fornyet lyst og vilje til at styrke samarbejde og indsats. Men for at det hele rigtig skal nytte noget, er BMC nødt at afsætte de nødvendige menneskelige og økonomiske resurser - så den gode dialog og det effektive samarbejde fortsat kan udvikles. Vi skal snakke, hygge, planlægge, arbejde, drikke kaffe og skabe resultater!

Nordea

Året 2011

Lejrskole-elever og oplevelser

Skolerne i det ganske land har i 2011 været meget tilbageholdende med at bruge penge på oplevelser. Der har på Bornholm været samme antal overnatninger som sidste år - men skolerne har brugt færre penge på oplevelser, der koster penge. Således blev vi ramt med en nedgang svarende til en manglende omsætning på ca. 200.000 kr. Til gengæld har vi, på grund vores nye engagement på Hammershusudstillingen, formået at servicere det samme antal elever som sidste år. Da der ikke er overskud på Hammershusdelen betyder det derfor en samlet nedgang for skoletjenesten.

Gode 14 dage i juli

De første 14 dage af juli kørte efter temaet: Musik & Teater. Vi havde således masser af spændende formidling og underholdning på programmet. Annonceringen var på plads – og det resulterede i en besøgsfremgang på ca. 20%. Den stærkere markedsføring og de flere spektakulære kunstnere på programmet var en fornuftig satsning, som gav et tydeligt positivt resultat.

Regnvejr!

Så kom regnen – i stride strømme. Aldrig i de 15 år Bornholms Middelaldercenter har eksisteret, er der kommet så meget regn i sæsonen. Statistisk set kunne vi i juli måned have fået 1-4 dage med heldagsregn - men 5 uger med uafbrudt regn kunne ingen have forestillet sig. Da markedet

satte i gang åbnede himlen for alle sine sluser – og vandet fossede ned af bakker – hen ad veje og stier – indtil alt var sølet ind i vand og mudder.

Publikum udeblev naturligvis - og dermed også de forventede indtægter. Der var som sædvanlig lagt rigtig mange kræfter i forberedelser og opbygning af alle festivalfaciliteterne – så det var sørgeligt at se det hele regne væk. Men på trods af de helt umulige vilkår, var der en fantastisk stemning blandt de mange aktører og frivillige. Man ville ikke give op – og gjorde det da heller ikke. Men pengeskassen blev tom - og kræfterne blandt Centrets personale slap op. I skrivende stund er de sidste borde og bænke, først nu, ved at blive kørt til vores lager i Østermarie - og dermed afsluttes middelaldermarkedet 2011.

Fantastisk ildnat

Der var kun 2 dejlige dage i den sorte regnsky, hvor vejret viste sig fra den gode side, og det var netop de dage, som vi havde udset til Ildnætter på Hammershus. Så der var vi rigtig heldige.

Trup Ting Tang, Scherbelhaufen, Action Art og Valrav'n gjorde programmet attraktivt - og det resulterede da også i, at ca. 3000 mennesker drog til Hammershus for at nyde disse fantastiske aftener. Det blev en oplevelse, vi vil huske længe - en oplevelse, hvor alting gik op i en højere enhed. Så midt i al elendigheden var "Ildnætterne på Hammershus" i den grad et skulderklap til os alle - for at komme videre med de positive tanker. Økonomisk var det ingen guldgrube. Vi kom ud af det med

et overskud på ca. 30.000 kr., hvilket igen er alt for lidt, når man tager arbejdsbyrden i betragtning.

Sæsonen 2012

De stramme økonomiske vilkår BMC skal efterleve næste år gør, at vi i langt højere grad end tidligere skal være varsomme med at deltage i risikobetonede aktiviteter. Aktiviteter som middelaldermarkedet og Ildnætterne på Hammershus har som sagt ikke givet det store overskud til Centret – men har i stedet for været med til at dræne os for den arbejdskraft, der skulle have været brugt på den daglige drift og vedligeholdelse. Dette har i de

seneste år betydet, at hegn, huse, palissader, Rågelundsgård osv. har været stærkt forsømt. Vi håbede, at vi ved vores arbejdsomhed kunne være med til at generere penge til vedligeholdelsen... men sådan gik det ikke.

På grund af alle disse forhold er BMC nødt til at lægge en ny strategi – hvilket vil komme til at betyde, at vi må flytte fokus fra de mere kommercielle forretninger til Centrets egentlige kerneværdier:

Vedligeholdelsen

Forbedring af palisaden, tætning af husene, reparation af gulvbelægninger, tjære, tække, lave dyreindhegninger og stalde, grave grøfter og afvandingskanaler, fælde træer, lave stier og veje – og meget meget mere. Der er rigtig meget at tage fat på – og vi er da også allerede gået i gang med at lave

en egentlig plan for, hvordan vi når mest muligt inden sæsonen 2012.

Vennekredsen vil naturligvis blive kontaktet med en opfordring til at give en hånd med, når de forskellige arbejdsopgaver sættes i gang.

Hammershusudstillingen

Hammershus besøges årligt af ca. 400.000 mennesker – så derfor er Hammershus og Hammershusudstillingen et rigtig godt sted at formidle vores historiske budskaber - men det er samtidig også et godt sted for synliggørelsen af BMC og dets kompetencer. Centrets strategi er, at vi i fremtiden sætter fuldt fokus på den Bornholmske middelalder. Hammershus, Lilleborg og alle rundkirkene kommer derfor i spil med det samme. BMC har indgået en aftale med Naturstyrelsen om at varetage formidlingen af Hammershusudstillingen – så nu glæder vi os

bare til at komme i gang. Hammershusudstillingen skal efter vores mening blive et spændende og publikumsinddragende sted, hvor man har lyst til at komme igen og igen. Alle aktiviteterne koordineres derudover med aktiviteterne på BMC, således at et besøg på Hammershusudstillingen naturligt udløser et besøg på BMC - og omvendt.

Grupper og skoleklasser

BMC slår vanen tro dørene op for publikum i påsken og i skolernes efterårsferie. Men derudover vil der kun være åbent for almindeligt besøgende i juni, juli og august. Det er kedeligt at skulle konstatere, at der i april, maj, september og oktober kommer så få besøgende ved døren, at det ikke kan betale sig at have mandskab stående klar til personlig formidling. I stedet for at bruge mandskabet

på at vente på dem, der aldrig kommer, sætter vi nu fokus på de grupper, der i samme periode kommer rigtig mange af. Det drejer sig hovedsageligt om skolerejser, pensionister og almindelige turistbusser. Ved at fokusere arbejdskraften specifikt målrettet grupperne, kan vi optimere dette produkt. Der vil i hvert tilfælde blive sat en guide på fra gruppen ankommer og til den forlader os igen. På den måde kan vi tilbyde dem en mere spændende oplevelse med både historisk formidling og forskellige former for inddragende aktiviteter. Grupperne vil opleve ændringerne som et positivt skridt fremad – samtidig med at de rent faktisk får mere for deres penge – idet flere af turene tilmed bliver op til en time længere. Vi har i denne periode dagligt kun imellem 10 – 50 besøgende – og for dem vil ordningen selvfølgelig

Knopfechter

opfattes som et tilbageslag. Men da økonomien lige nu vejer tungest - og da vi har et økonomisk efterslæb at rette op på - er det bydende nødvendigt i en kortere årrække at effektivisere og økonomisere.

Vi stopper middelaldermarkedet

Middelaldermarkedet har i flere år været besøgt af færre og færre gæster. Så det har længe været synligt, at markedet *har* haft sin storhedstid - og at det er blevet tid til at nytænke. Men trods nedgangen i besøgstallet har der blandt markedets mange tilrejsende deltagere, Vennekredsen samt fra den bornholmske turistbranche været et stort ønske om, at markedet skulle fortsætte. At have imødekommet dette ønske har betydet, at vi har holdt fast i eventen lidt længere, end vi burde have gjort. Der bruges enormt mange mandetimer og penge på at opbygge,

Clogless Lobster

afholde og afvikle markedet – en proces der normalt tager omkring 5-6 måneder. Fra vi starter - og til det sidste bord er blevet kørt på vinterlageret. For at markedet skal være interessant, og synes professionelt, er det nødvendigt at indkøbe en masse dyr underholdning. Når tallene lægges sammen, og regnemaskinen kommer med sit resultat, står det lysende klart, at indsats og udbytte slet ikke står mål med hinanden. Med det faldende besøgstal er den økonomiske risiko desuden blevet større og større. Mere end 2-3 dage med heldagsregn kan nemt forvandle et overskud til underskud. Men med 12 dages regnvejr kan enhver tænke sig, hvordan resultatet blev – en katastrofe.

Derfor vil der i 2012 ikke være middelaldermarked på Bornholms Middelaldercenter. Der vil som erstatning for middelaldermarkedet blive arbejdet på udviklingen af flere nye events. Det være sig store ødækkende events som: Koggetræf, Sildemarked, Bavnemarch, Slaget om Lilleborg og landsdækkende historiske rollespils- og reenachmentevents.

Ildnatten på Hammershus

Med et udbytte på 30.000 kr. er risikoen alt for stor til, at vi alene tør binde an med nye ildnætter i 2012. Der kom ca. 3000 betalende gæster – men der var plads til 5000. Så der er et stort, økonomisk potentiale i arrangementerne – men i tilfælde af regn vil vi ende med et meget stort underskud. I opgangstider, og med penge på kistebunden, er det sjovt at ”spille” lidt med den type arrangementer – men i tider med ”smalhals” må man sige nej tak.

For at kunne realisere Ildnætter i 2012 har vi brug for en underskudsgaranti samt for en masse ekstra hænder til at løfte den store fysiske opgave, det er at stable et så stort arrangement på benene.

Udbygningsplaner - oplevelser

I nedgangstider er det nødvendigt at være kreativ, og tænke fremad. Bornholms Middelalderunivers har været undervejs i mere end fire år, - og det har gået op af bakke og ned ad bakke. Men selvom det måske kunne se ud som om, at alle tanker og ideer nu er blevet placeret nederst skuffen – ja så er disse glimrende planer og ideer, med tiden, ikke blevet mindre aktuelle.

Der arbejdes derfor på at realisere Bornholms Middelalderunivers som et etapeopdelt projekt. De nye tanker om ”Universet” kan i første omgang komme til at betyde, at der bygges en helt ny aktivitetsbygning der, hvor det faldefærdige tømrerværksted ligger. På regnvejrsdage er der brug for flere publikumsinddragende indendørs-aktiviteter – ligesom der er også er

Scherbelhaufen

brug for bedre forhold for museums-butikken.

Da tømrerværkstedet sidste vinter blev trykket i stykker af den megen sne, arbejdes der på, at disse planer virkeliggøres så hurtigt som muligt. Ved en videreførelse af et etapeopdelt Bornholms Middelalderunivers vil vi på en god måde kunne sætte middelaldercentrets udviklingsmuligheder ind i en langt større og mere meningsfyldt sammenhæng.

**Det går op – og det går ned
- men det går stadig fremad.**

*Tak til jer alle – for jeres opbakning til
Bornholms Middelaldercenter*

Kærlig hilsen

Niller

Fotografier: Sukey Brown

Stormanden går på jagt

Af Sanna Kok-Hansen

Nu står billedprogrammet i vores stormandsgård snart færdigt.

Stormandens manifestation af sin magt, kontrol og viden anskueliggøres af motiverne, der er malet på væggen. Den ene kalendervæg viser, hvad der sker på gården i årets tolv måneder, og den anden viser Zodiakens tolv tegn eller stjernebilleder, som de jo kendes bedst som. Man ser næsten altid disse motiver afbildet sammen som pendants. Månedsbillederne indikerer, at vores stormand har kontrol over sin gård og kan forsyne sit folk med mad og varme; og stjernebillederne repræsenterer stormandens vindue ud til den store verden af fantastiske fortællinger og videnskabelige påstande. Den store

spisescene i gavlen viser stormanden selv og hans gæster til bords, og meningen er selvfølgelig at vise, at stormanden er rig og mægtig nok til at holde generøse fester med meget mad på bordene og underholdning i form af musikere og gøglere. Det sidste, som bliver malet, er en jagtscene, hvor stormanden og hans søn går på jagt sammen med nogle af gårdens folk. At gå på jagt var i middelalderen et privilegium for de rige med gode kontakter til kongen (eller måske bispem, når det kommer til Bornholm). Stormanden vil med malerierne i sin store sal fremvise sin status og plads i samfundet, og her stemmer jagtscenen overens med hans hensigter som hånd i handske.

Jagtscenen i stormandssalen

I gavlpartiet ovenfor pejsen ses stormanden selv på en grå skimmel. Hestens barske antræk og højt løftede forben er lånt fra Østerlars Rundkirke, som vi jo tidligere valgt som vores primære stilistiske kilde. I kirken er hestene en del af fremstillingen af sædeundret [1], og rytterne er soldater i ringbrynje, der rider med fremstrakte ben med store sporer. Benene og fødderne med sporerne har jeg også lånt til vores stormand - men lavet dem om til sorte hoser af den type, som går i et med foden, en slags bløde strumpe-hoser med læder under fodsålen. Stormanden har den kappe på, som Centrets systue har syet til ham i koksgåuld; en såkaldt gardcorp. Kappen er foret med rødt hørstof som titter frem i rideslidsen midtfor. Ærmerne er syet med 20 cm lange læg fra skulderen til midt på overarmen,

som gør ærmerne meget folderige. Læggene er syet med en lys priksøm. Midt på overarmen er der en slids - der er således to ærmegab i hvert ærme. I ærmegabene kigger den gule overkjortel og den blåfarvede underkjortel med de mange knapper frem.

Stormanden har en strudhætte i samme stof som kappen, foret med kidbenskind [2]. Hans ansigt er tegnet ligesom på figurerne i Østerlars, og han bærer skæg og hår fint friseret efter 1300-tallets mode. På hovedet har han en kyse og en foret uldhat i samme model, som bæres af flere af figurerne i Codex Manasse [3]. Han holder hestens tøjler med venstre hånd, og på den højre hånd sidder en jagtrovfugl. Hånden bliver beskyttet af en læderhandske.

Ved stormandens side rider en anden mand - måske stormandens søn. Hans hest er en brun skimmel. Denne specielle måde at fremstille apelpastede heste på er hentet fra Skibby kirke, hvor de har nogle flotte kalkmalerier fra midten af 1300-tallet med plettede heste [4]. Denne mands ansigt er skægløst for at indikere, at han er yngre, og han løfter et stort jagthorn i sin venstre hånd. Hans tøj er tofarvet: delt på midten i en gul og en blå halvdel, og han bærer sort strudhætte med kyse og pelskalot.

Bag ved hestene står et egetræ, hvorunder en kanin kigger frem. Her sniger også en bueskytte sig frem, klædt i brunt og grønt for at være godt kamufleret. Buen holder han spændt med en pil klar til affyring, og i bæltet har han et jagthorn. Foran hestene løber to lyse hunde efter en hare. Flere

små træer med forskellige typer blade vokser på en grøn bakke bag dem.

I det trekantede felt bag hestene går en mand med to sporhunde i snor. Han har rød knælang kjortel med hvidt for og mange knapper. På hovedet har han en mørkeblå filthat over en kyse. På fødderne har han rigtige snørestøvler og i bæltet sidder en dolk sammen med en lille pung. Han løfter et jagthorn til munden og trutter i det.

I trekantsfeltet foran hovedmotivet står to hjorte og kigger frem mellem grønne buskadser. Den ene har et gevir, der indikerer, at det er hjorten, og den anden har et mere feminint anstrøg og forestiller en hind.

Jagtens ritualer og rekvisitter

Jagt i middelalderen foregik ifølge de tekst- og billedkilder, som har overlevet, efter et nærmest rituelt mønster. Man jagede alle de dyr, der fandtes i skoven; men det ansås for mest prestigefyldt at arrangere en jagt på hjorte. Kronhjorte forekom på

Bornholm i middelalderen og var sikkert det byttedyr, der havde den højeste status. Det var kun de kongelige eller adelige med speciel tilladelse, der fik lov til at jage vildt; så vores stormand må have været en mand med gode kontakter. Inden selve jagten startede, havde en erfaren jæger sammen med en sporhundefører søgt at identificere et specifikt byttedyr og fundet dets hvileplads i skoven. En arrangeret jagt startede meget tidligt om morgenen, og selskabet spiste morgenmad sammen, imens de fik den information, som var blevet indhentet om byttedyret. Når selskabet havde lagt planer om, hvordan jagten skulle foregå, placeredes grupper med hunde ud langs den planlagte rute. Dette for at

undgå at hundene blev udmattede før hjorten.

Flere forskellige typer af hunde, der var specialiserede til at varetage forskellige opgaver, var fremavlet allerede i tidlig middelalder og spillede en meget vigtig rolle i en stormands hverdag. Allerede som syv-otteårig skulle drengene i finere hushold lære at tage sig af gårdens hunde, der ansås som meget værdifulde. Sporhunde blev brugt til at finde byttedyrets spor, og siden blev hunde, som primært jager med hjælp af synet som f. eks den hurtigløbende myndehund, sat til at jage efter det [5]. Selskabet til hest fulgte efter hundene, og så var selve jagten i gang. En hjort kan løbe meget længe, men til sidst, når den ikke orker mere, stopper den op og vender sig om for at forsvare sig. I denne situation skal hundene være trænet til ikke at attackere byttet. De skal i stedet fiksere byttedyret, og det er nu, at jagtselskabets mest prominente mand skal træde frem og dræbe dyret med spyd eller sværd. Dette skal helst ske hurtigt og med en sådan ynde, at rigmandens klæder ikke bliver plettet af blod. Dyret stykkedes og flåedes siden på plads og

hundene fik deres belønning i form af blodindrænket brød gemt inde i selve dyrehuden. Man brugte også hunde til at jage hare og kanin. *Hunden som jager Haren* var et yndlingsmotiv i alle mulige media og måske et af de aller-mest brugte motiver i marginaldekorationer af middelaldermanuskripter [6].

Heste blev også avlet og specialiseret. I rige mænds husholdning havde man forskellige typer heste, hvor den store og dyre stridshest stod øverst i hierarkiet. Denne hest blev ikke brugt til jagt, da der var for stor risiko for, at den kom til skade. I stedet havde man specielle jagtheste, som skulle være stærke, udholdende, sikre på foden og modige nok til at ikke vige til side ved konfrontationer med byttedyr. En mindre stormand som vores, havde formodentligt kun én type hest, som nok lignede vore dages islandshest eller gotlandsruss. Små, men stærke nok til at bære en voksen mand, og gode til at begå sig i vanskeligt terræn.

En tredje type dyr blev også bragt på banen, når de rige gik på jagt: den trænede rovfugl. De bliver oftest refereret til som jagtfalke, men i virkeligheden brugte man både høge, falke og

*Fra
Frederik II's
bog om
falkejagt,
ca. 1240*

ørne. At have en trænet rovfugl var et meget højt estimeret statussymbol. Det var meget dyrt at købe en falk, hvis man ikke selv kunne indfange en unge. Det er enormt vanskeligt og tidskrævende at træne en falk, og det er svært at få dem til at trives i fangenskab. Trods det - eller måske på grund af det - ansås falken som et tegn på høj position i samfundet.

For at dræbe byttedyret og til forsvar for deres eget liv bar jægere sværd eller spyd, en dolk eller en kniv til at partere byttet, og ved en del jagter gik også bueskytter med ud i skoven. Ellers var jagt med bue og pil noget, som man foretog sig, når det skulle skaffes mad på bordet, f. eks. i form af en hare. En anden form for jagt end den ovenfor beskrevne jagt på en udvalgt hjort var at samle flere byttedyr sammen og drive dem foran sig frem mod skjulte bueskytter. Dette var ikke den mest prestigefyldte metode, men klart at fortrække hvis der skulle meget kød på bordet, eller hvis det var nødvendigt at skyde mange dyr af. Vildtkød sås som en delikatesse, men et dyr, der stressedes til det yderste, havde måske ikke den bedste smag... For at jagtselskabet skulle kunne holde kontakten indbyrdes, udvikledes en serie forskellige

måder at blæse jagthorn på. Via denne jagtens musik kunne det signaleres, hvis man f. eks. havde tabt sporet, hvis hjorten viste tegn på udmattelse, eller at jagten var slut. Folk, der var i skoven men ikke direkte deltog, kunne også følge jagten via disse signaler, f.eks. damer, stormænd, som var blevet for gamle til selv at deltage, eller tjenestefolk, der måske skulle træde til og tage sig af byttedyret og hundene.

Jagtens symbolske betydning

Som alt andet i middelalderens samfund var jagten, eller billedet af jagten, fuldt af symboler. Hjorten eller enhjørningen kunne tolkes som symboler for Kristus. Byttedyret bliver forfulgt og henrettet lige som Kristus, og i denne tolkning er hundene og jægerne den forfølgende pøbel. Jagten i sig selv kunne også ses som en allegorisk fremstilling af de kristnes jagt efter sandheden og frelsen. I en mere sekulær tolkning er hjortejagten en allegori over jagten på en eftertragtet kvindes gunst. Haren, der flygter fra hunden, kan forstås som et symbol på Kristus, der flygter fra forfølgeren, men også dette motiv kan fortolkes som en allegori over den kristnes stadige jagt; og her er det hunden, som symboliserer den kristne. Harer og kaniner sås samtidigt som symboler på seksualitet og listighed. Hunde kunne i middelalderen både symbolisere tro og snuhed.

Jagtens skytshelgener

Ligesom andre opgaver og sysler i middelaldersamfundet havde jagten

sine egne skytshelgener i form af Sankt Eustachius (c. -118) og Sankt Hubertus (c. 656- 727).

Sankt Eustachius var general i den romerske armé. Han var en rig og betydningsfuld mand, og en dag, da han var ude at jage, så han Jesus på korset i geviret på en hjort. Han blev omgående frelst, og han og hele hans familie blev døbt. Han udsattes for alle mulige grusomme pinsler og prøver men opgav ikke sin kristne tro. Til sidst blev han og hans familie brændt til døde inde i en bronzestatue af en tyr i år 118. Sankt Eustachius var en af de 14 nødhjælpere, og hans attribut er en tyr eller en hjort, nogen gange med et krucifiks i geviret.

Sankt Eustachius fra et engelsk manuskript fra 1200-tallet

Sankt Hubertus var en rigmand, som efter at have mistet sin kone i barselsengen trak sig væk fra hoffet, ud i skovene i Ardennerne, og hengav sig helt til jagt. En dag, da han forfulgte en prægtig hjort, vendte den sig om, og i

geviret kunne han se Jesus på korset, samtidig med han hørte en stemme sige, at han skulle opgive sit nuværende liv og søge et andet. Han blev senere den første bisp i Liège. Han afbildes oftest med samme attribut som Eustachius (undtaget tyren) og nogle gange også som bisp eller ung adelsmand med hunde og jagthorn. De to helgener bliver ofte forvekslet, og deres legender, deres billeder og deres attributter bliver ofte blandet sammen.

Jagt i middelalderen

Jagt i middelalderen omgaves, ifølge den litteratur der har overlevet, af en helt specifik terminologi. Bøger om jagt blev skrevet primært på folkesprog, og de mest kendte er de fire, som blev skrevet på fransk af Gaston III, Greve af Foix (1331-1391) [7]. Han skrev sine bøger sent i livet; men man kan tænke sig, at hans samlede erfaringer vel spejler de forhold, man havde til jagt i midten af 1300-tallet. At hele 46 manuskripter har overlevet til vor tid tyder på, at de i middelalderen var meget almindelige i rige mænds bogsamlinger [8]. En anden middelalderskribent var Edward of Norwich, hertug af York (1373-1415), der skrev på engelsk om sine erfaringer med livet som jæger - meget inspireret af Gaston af Foix. Edward ville gerne have, at de, som læste hans bog, skulle forstå, at livet som kyndig og flittig jæger var et godt og dydigt liv i Guds øjne. Jagt i England, Frankrig og Tyskland ser ud til at have foregået efter samme mønstre, og stort set den samme terminologi og udstyr er blevet brugt.

Vi kan derfor tænke os, at danske stormænd også kendte til disse ting, da Danmark og (dermed også Bornholm) jo var en del af den europæiske fælleskultur. At vide hvordan en jagt foregik, og at blive bekendt med terminologien var vigtige bestandsdele i en drengs opdragelse i hele den kristne verden. Når en ung dreng lærte at blive en god jæger, trænede han samtidig sin udholdenhed, kurage, mod og strategiske formåen. En jagt kunne også fungere som en indvielsesritus, når en ung dreng skulle blive en mand. At gå på jagt var en risikabel affære, og vi har flere historiske eksempler på, at selv den højeste adelsperson kunne miste livet eller blive alvorligt kvæstet under en jagt [9]. En hjort, som vender sig om for at forsvare sig, kan være en meget farlig modstander, og et aggres-

sivt vildsvin er livsfarligt for både hund, hest og jæger. Gaston af Foix og Edvard af Norwich er dog enige om, at det er risikoen værd. Deres opskrift på et godt, kristent liv er ikke at tage fejl af, da de mener, at uvirksomhed og dovenskab er sjælens fjender [10]. En jæger er en travl mand, som ikke har tid at blive lokket af de syv døds- synder; at jage kræver så megen koncentration, at han ikke har tid til onde tanker. Han nyder den friske morgenluft, han oplever lykke i jagtens forløb, han spiser sundt og nyder en god nattesøvn. Jægere lever længere og bedre end dem, der ikke jager; og når de dør, kommer de direkte i paradis.

Noter

1. Den hellige familie bestående af Josef, Jomfru Maria og det lille Jesusbarn er på flugt fra Konge Herodes, som vil dræbe alle drengebørn for at sikre sig, at ingen ny ”konge” kan vokse op og true hans magt. På deres vej til Ægypten kommer de en morgen forbi nogle bønder, som er i gang med at så. Maria vender sig mod marken og gør et eller andet, der får kornet til øjeblikkeligt at vokse op og modnes. Senere samme dag kommer Herodes soldater forbi det samme sted og spørger bønderne, som nu er i gang med at høste korn, om de har set en familie med en lille nyfødt komme forbi. Bønderne svarer sandfærdigt, at der ikke er kommet nogen forbi, siden de såede. Herodes soldater vender om, da de tror, at den hellige familie har for stort forspring. Men her er der altså sket et mirakel!

*Fra Gaston de Foix III's bog om jagt
Bibliothèque Nationale, Paris*

2. Alle detaljer om stormandens tøj findes i rapporten ” Dragter til Stormandsgården” af Helle Pfeiffer og Lene Halskov Hansen, 2005
3. Codex Manasse, Heidelberg Universitätsbibliothek, cod. Pal. Germ 848
4. Skibby kirkes motiv viser tre konger, der går på jagt og møder tre skeletter. Skeletterne siger til kongerne: ” Det I er nu, har vi også været, og det vi er nu, skal I også blive.” - Altså et Memento Mori-motiv.
5. Myndehunde er forfædre bl.a. til den moderne Grand Danois. Via arkæologiske fund af den s. k. Dalshøj Hunden ved vi, at en sådan hundetype har fandtes på Bornholm siden 2-300 tallet. Kilde: Ulrik Møhl: Zoologisk gennemgang af knoglematerialet fra jernalderbopladserne Dalshøj og Sorte Muld, Bornholm (fra skriftet Ole Klindt-Jensen: Bornholm i Folkevandringstiden, 1957, s.284-290).
6. Det blev moderne i midten af 1200-tallet at dekorere marginalerne med alt muligt, nogen gange fantasifuldt og fantastisk som kroppe med de forkerte hoveder, eller dyr, der laver mennesketing. Disse marginalia er nogen gange både provokerende og i vores øjne totalt uforståelige. De voksede i popularitet indtil 1400-tallets slutning da bogtrykkerkunsten begyndte at udkonkurrere det håndskrevne manuskript.
7. De fire dele er samlet i ét værk; *Livre de chasse* eller *Livre de la Chasse*.
8. En af de flotteste af disse 46 findes i dag på Pierpont Morgan Library and museum MS M. 1044. Den er lavet ca. 1407 og Pierpont Morgan har lavet en fin online exhibition hvor man kan blade i bogen, se miniaturer og få forklaringer til motiverne.
www.themorgan.org/collections/swf/exhibOnline.asp?id=800
9. Wikipedia lister et par eksempel på uheld med dødelig udgang: Kejser Basileios I af det Byzantinske rige dræbt i 886 efter en ulykke hvor hans bælte blev viklet ind i geviret til en hjort; Keiser Johannes II Komnenos af Byzans – dræbt i 1143 efter at han ved et uheld stak sig selv med en giftpil; Hertug Rikard af Bernay, arving til den engelske trone – maltrakteret af en kronhjort i New Forest i 1081; Kong Vilhelm II af England, kaldt for Vilhelm Rufus, bror af Rikard af Bernay, dræbt af en pil i New Forest tyve år senere i 1100; Kong Fulko af Jerusalem – knust under sin hest som væltede under en jagt i 1142.
10. *Pleasure & Pastimes in medieval England*. Compton Reeves 1997 s. 105

Fotografier: Lena Mühlig

Vennekredsens stormøde

søndag d. 6. nov. 2011, kl. 15 – 18

Af Louise Dam Christensen og Birgitte Sonne Hansen

Dirigent: Niels.

Referenter: Louise og Birgitte

17 deltagere, afbud fra Grethe, Lars, Thomas og Niller.

Dagsorden:

1. Oplæg fra Styregruppen.

Siden sidst

opfølgning på beslutningerne fra sidste stormøde.

Pia: 7 hovedpunkter fra forrige år, arbejdet med disse punkter er fortsat.

- Medlemstal uændret, 159 medlemsskaber, alle medlemmer er nu betalende, der har været tilgang af nye medlemmer, dog er der mange medlemmer, som ikke er aktive.

Bjørn: Forretningsordenen:

fremlægger styregruppens arbejde med at udforme en brugbar forretningsorden. Udleveret materiale, endelig form bliver præcenteret i Herolden.

Beslutninger 1:

- godkendelse og videre bearbejdelse af forretningsorden.

- At styregruppen kan supplere, hvis valgte fratræder i valgperioden.

- At elektroniske medier er kommunikationsmåden selv om der pt. er 28 medlemsskaber uden mail-adresse.

Beslutning 2: ”hvordan stemmer man på stormødet?” Håndoprækning eller én stemme pr. medlemskort. Hidtil er brugt håndoprækning.

Fire forslag ud fra debat:

1. *Enkeltmedlemsskab – én stemme.*
Familiemedlemsskab – to stemmer.
Firmamedlemsskab – (giver entre til 10 personer ad gangen) – én stemme.
2. *Et medlemskort = én stemme.*
3. *Et medlemskort = to stemmer.*
4. *Stemmeret ned til 14-15 år.*

Helle: Systuen har lavet renæscence-dragter, landsknægte (med hjælp) til aktiviteterne på Hammershus.

- Der blev aflyst kursusweekender pga. dårligt vejr i vinters. Det er de samme der kommer på kursusweekenderne, det ville være fint med nye deltagere.
- Vedligeholdelse af dragter og sko går fint, alt er i bedst muligt stand.
- Desværre har det regnet ind i systuen, det og den fugtige sommer har mugnet mange læder- og træting. Man har måttet tænde for varmen for at tørre huset.
- Noomi står for vedligeholdelse af lånetøjet.

Læderværkstedet: skoene er blevet vedligeholdt af Noomi og Kat.

Pia: Der har været frivillige på pladsen i ydersæsonen og på markedet, og på en arbejdsweekend hvor stegerset/ildhuset blev gjort rent og malet, der blev fjernet gammelt hegn og ryddet op.

Huset står til rådighed for Vennekredsens aktiviteter.

Bjørn: Heroldens redaktion består af Ole og Bjørn; de vil gerne have én mere med, kravet er teknisk kunnen, grammatik og Word og gerne indsigt i middelalderen. Det er fine blade, men der bruges meget aktivitet på at få indlæg ind.

Birgitte: Websiden her har desværre stået stille i 2011 Allan fandt andre udfordringer, og vi har ikke kunnet finde nogen, som tog over.

Birgitte: Pr. udvalget har ikke været aktivt, men der har været en del pr-aktivitet, bl.a. frivillighedsdagen, fritidsudstillingen, med Niller i TV osv. Reelt er pr-udvalget vel nedlagt.

Birgitte: Sommerskolen, som har været på BMC i sommeren i 2011, har været et projekt som stod i TTTs navn, som et samarbejde mellem BMC og TTT og med EU-tilskud, der har været ansat to ”pædagogmedhjælper” og det var en succes med mange glade børn hver dag i hele sommerferien.

Projektet blev muligt fordi TTT kunne søge som en forening.

Funnikke

Kontor- & Datahuset på Bornholm

Snellemark 45 - 3700 Rønne

Telefon 56 95 12 69 - Telefax 56 95 69 50

Pia: Papegøjeskydning og afslutningsfest blev som traditionelt holdt efter sidste åbningsdag og var hyggelig.

Helle: fremlægger ideen om at Vennekredsen afholder et julemarked den 1. weekend i december.

Pia: *Vennekredsens økonomi*

- Beskrivelse af arbejdet med at klarlægge Vennekredsens økonomi, 2009 stort underskud, 2010: overskud 10.600 kr. D.d. positiv 34.300 kr. Der skal dog udgives en Herold i 2011 og holdes 2 kursusweekender i 2011.
- Det vil fremover igen være muligt at bevillige penge til evt. ansøgere.
- Medlemskab: enkelt 150 kr, familie 300 kr, firma 500 kr.
- Administrationsgebyr 50 kr., hvis man ønsker Herolden sendt med posten.
- Der er ikke søgt om portoreduktion i 2012, fordi vi var for sent ude.
- Der bliver nu betalt for annoncer i Herolden.

Forslag til aktiviteter i 2012.

- Påsken og uge 42 med flere aktiviteter.
- Arbejdsweekender - arbejdsgrupper (værksteder) – uddeling af arbejdsopgaver er forskellige måder som

- Vennekredsens medlemmer kan være med som frivillige på BMC.
- I stedet for marked kan Vennekredsen arrangere et træf i uge 29.

2. Forslag fra medlemmerne

Der er ikke indkommet nogen skriftlige forslag.

Dutten: oprette arbejdsgrupper som putter indhold i påske- og efterårsferien. Svar: vi har brugbare oplæg til aktiviteter, som Heidi lavede, da hun var ansat.

Helle: kursusweekender: 1. weekend i måneden fra november til maj, forslag om andre kurser i stedet for kun sykurser. Kurser både med fremstilling af egen dragt men også med foredrag og praktisk viden (ex. kursus i Ølbrygning).

Helle: Aktivitetsbank med oplysninger om, hvad vi kan og vil være med til hver især.

Lone: forslag om at dele medlemmerne op i grupper, så der bliver én tovholder til grupper på 15 – 20 stykker (ex. som ved en telefonkæde).

(?): Forslag om at lave en større sommerskole næste år, da der var mange børn, som fik afslag.

3. BMCs aktivitetsplan 2012.

Helle fremlægger Nillers oplæg

(svarer til 'Nyt fra Centret' på side 3).

- Vedligeholdelse af pladsen skal prioriteres meget op i 2012.
- Styrkelse af frivilligeprocessen, bedre kontakt til Vennekredsen.
- Lavsæsonen med kun to formidlere på pladsen

- Åbent for grupper og skoler i lavsæsonen, men ikke åben entré. Åbent for grupper hele året.
- Juli og august, højsæson, fire formidlere og flere i juli.
- Intet marked i 2012.
- Usikkerhed om ildnætterne i 2012. Kun hvis frivillige deltager i hele forløbet.

Nyt: "3 i 1- billet", BMC, Østerlars rundkirke og udstillingen på Hammershus.

- Ønske om frivillige på Hammershus.
- Planer om sildemarked ved Hammershus i 2013 eller 2014.

Spørgsmål til Nillers oplæg:

- Hvorfor ikke en lavere entre i for og eftersæsonen i stedet for lukket for entre?
 - Hvorfor sildemarked uden for sildesæsonen?
- (svarene må komme i Herolden).

4. Diskussion og beslutninger.

Julemarked på Rågelundgård: lørdag d. 3. december.

Tilmelding til Helle senest 11. november. Varm saft og småkager, salg af småkager, salg af håndlavede produkter, ikke nødvendigvis middelalderting, allerede nu er der tilmeldt 10 boder, inkl. brugt-marked med middelalderting, underholdning ved TTT, og vi vil spørge Jon om at fortælle historie, forslag om at forsøge at få den bornholmske mandel-dame til at deltage.

Der er kursusweekend samme weekend.

Vi udarbejder en aktivitetsbank.

Helle samlede data fra mødedeltagerne. Resten af medlemsskaren kontaktes snarest.

*Vennekredsens nye
kontaktperson Grethe*

Opbakning om de forslag som styregruppen har fremlagt.

Handlingsplan udarbejdes på kommende styregruppemøde.

Der blev nedsat en ad. hoc. gruppe

- som er tovholdere til træf i uge 29, samt påske og uge 42.
- Gruppen arbejder indtil næste stormøde, hvor arbejdet evalueres og der tages stilling til fremtiden.
 - Gruppen består af Bo, Dutton, Lone S H, Lone Kjeldsen og Birgitte, men der er plads til flere. Gruppen holder møde på Rågelundgård, 1. gang torsdag d. 17. november kl. 19, dernæst torsdage i lige uger, samme tid og samme sted.

5. Valg.

Vi vil ændre beskrivelsen af kontaktpersonen i forretningsordenen, sådan at kontaktpersonens opgaver kan deles på to poster med en mere detaljeret beskrivelse: En person, der koncentrerer sig om medlemsarbejdet og formidler kontakt til såvel BMC som medlemskare, og én, der koncentrerer sig om økonomiarbejdet, styrer regnskabet og medlemsdatabasen.

- **Grethe og Pia** stiller op til at dele posten som fremover bliver til posterne. Grethe og Pia **blev enstemmigt valgt.**
- Derudover har vi Ole som kommende Webmaster.

6. evt.

Herunder aftaler for kommende styregruppemøde torsdag d. 17. november kl. 17 – 19. Emner:

- opfølgning på stormødet,
- sidste hånd på planlægning af julemarkedet.

Kat: Forslag om en kalender i Herolden.

Birgitte og Louise var referenter

Østerlars

Åbent alle ugens dage
Posthus - Benzin - Apotek - Tips og Lotto
Tlf. 56498205

Stormandens gæstebud

Bornholms Kulturuge 2011

Af Sanna Kok-Hansen

Vores idé om at levendegøre spise-scenen, som er blevet malet i gavlen i stormandsgårdens festsal, fik ikke del i kulturugens støttepuljer og ingenting fra kulturhistorisk råd. Men vi bestemte os for at gennemføre det alligevel og fik flyttet lidt om i projekt Levende Billeders budget. Vi bookede Action Art til at udarbejde et manuskript ud fra kalkmalerierne og til at komme og lave selve skuespillet.

Tina Robinson, Dennis Szabo og Laura Kamis Wang spiller to karakterer hver og Thomas Philipsen og undertegnede fik løftet de to mindre roller. På grund af andre aftaler og lidt misforståelser kom dog tre forskellige personer

at spille munkens rolle, Thomas, Martin Holm og Klaus Thorsen (alle med deres egne finurligheder).

Stykket handler om den store trolovelsesfest for Lacubus og Esmeralda men udarter, da alle gæster har en skjult agenda - og munken får det pludseligt meget dårligt! Skrøner, sang, fægtning og plat pruthumor blev blandet til en skøn *potage* (sammenkogt ret som var populær i middelalderen).

I det store blev skuespillet en succes, da det var fuldbogget med bornholmske skoleklasser hver dag. Eftermiddagsforestillingerne blev set af lidt færre, men var kun aflyst en dag. Skuespillet er blevet set af ca. 250 skoleelever og 150 andre besøgende. Skuespillet blev gentaget den 22. november, da projektet havde en afsluttende reception med mange glade gæster og god mad.

Tak til alle, der var med til at gøre Kulturugen til noget at huske - Specielt tak til Grethe, Noomi, Helle og Martin Holm.

Fotografier: Lena Mühlrig

Mosaikskolen til fest hos stormanden

Visioner

Af Frater Ursus

For nogle år siden kom jeg vandrende i frankernes rige og så i det fjerne, at man var i gang med et stort byggeri.

Lidt fremme så jeg en stenhugger sidde i vejkanthen og hugge en stenblok til. Jeg standsede og spurgte: "Og hvad laver så du, min gode mand?"

Han så surt op på mig og svarede synligt irriteret: "Jeg sidder og hugger i en sten!" - og så huggede han videre med et gnavent udtryk i ansigtet.

Lidt længere fremme så jeg endnu en stenhugger - og han arbejdede hurtigt og koncentreret. Igen standsede jeg og spurgte: "Og hvad laver så du, min gode mand?"

Han så op på mig og begyndte at forklare, hvordan det var vigtigt, at han huggede stenblokkene ud meget nøjagtigt, så sider og vinkler var helt korrekte. Og så fortsatte han hurtigt og omhyggeligt uden at spille mere tid på mig.

Jeg gik videre og kom så til endnu en stenhugger, der med et stille smil arbejdede hurtigt og koncentreret. Og endnu en gang spurgte jeg: "Og hvad laver så du, min gode mand?"

Han så op på mig med begejstring i øjnene og sagde: "Jeg bygger en katedral!"

Historien er en vandrehistorie i konsulentbranchen.

Oprindelsen er (så vidt jeg ved) ukendt.

Bjørn

Trojaborg - en labyrint

Af Sanna Kok-Hansen

Jeg ved, at flere af jer, som været på Centret længere end jeg, har ønsket sig en danselabyrint. Nu skal det blive!

Jeg har tænkt mig, at vi skulle bygge en smuk Trojaborg ude ved Gøgler-skoven eller ved Runestenen. Det burde kunne klares på en weekend. Jeg forestiller mig en weekend i april/ maj, hvor vi kunne holde en komsammen for alle, der vil være med, med gang i grillen og noget sjovt for børn - og så kunne vi afslutte dagen med at danse i vores egen labyrint!

Jeg skal nok være tovholder for at få det hele på banen; men jeg håber, der

Billede: Labyrint i Rodelund ved Them, fotograferet af Irmgard Lorenzen

er flere, der allerede nu har lyst til at være med til at planlægge.

Jeg holder op på Centret den 16. dec, men beholder min e-mail adresse: sanna@bornholmsmiddelaldercenter.dk
mobil: 61 68 93 98 og
hjem: 56 482 482.

Gi' Centret en god start på 2012 - kom og vær med!

Trojaborg

Du kan læse mere om danselabyrinter på:

www.labyrinthia.dk

hvorfra dette er sakset:

En Trojaborg-labyrint er den ældste type labyrint, der findes. Den har været kendt lige siden bronzealderen (dvs. 3.000-4.000 år siden).

Trojaborgene er bygget op af flere hundrede sten lagt i et bestemt mønster. Disse stenlagte labyrinter findes i stort antal i Norden – flest i Sverige, hvor der er registreret over 300 Trojaborge, gamle som nyere, komplette som mindre komplette.

Bjernede Kirke

Af Bjørn Ørding-Thomsen

Bjernede Kirke er Sjællands eneste (nuværende) rundkirke. Jeg besøgte kirken en solskinsdag i juni og havde god tid til at se hele kirken.

Bjernede kirke var oprindelig en trækirke (opført af Ebbe Skjalmsen af Hvide-slægten), men blev bygget om som stenkirke ca. 1170 af hans søn Sune Ebbesen (Absalons fætter), der havde gården Bjernedegård, der lå tæt ved kirken. Kirken er viet til Jomfru Maria og Skt. Laurentius.

Hvis man kommer til kirken og forventer at se noget, der ligner vores lokale rundkirke, der jo er bygget ca. 1350-60, bliver man overrasket - meget! Hvor Østerlars Rundkirke er bygget i tung, romansk stil med meter-tykk mure, så er Bjernede Kirke præget af den (på den tid) nyeste teknologi i bygningsmaterialer, munkesten.

Når man kommer ind gennem våbenhuset, mødes man af en imponerende,

jernbeslået dør ind til kirkerummet. Og kirkerummet er endnu mere imponerende: Først og fremmest er der højt til loftet, næsten dobbelt så højt som i

Prædikestolen er fra ca. 1600 - opdelt i 4 fag. Stafferingerne på stolen er fra 1684 og forestiller evangelisterne. På opgangen ses Moses og Aron. Restaureret i 1892.

Østerlars; derudover er loftets 9 hvælvinger understøttet af 4 ret spinkle søjler. Det giver åbenhed og lethed i konstruktionen. Endelig kan man blive overrasket over, at de nederste 7 m. af mure og søjler er lavet af kampesten, hvorefter de er bygget af munkesten op til 13 m. højde.

Kampestenene er marksten af forskellig art, udhugget til kasse-mure; helt som vi kender det fra de bornholmske rundkirker. Munkestenene er den tids moderne byggemateriale, der blev begyndt brugt i Danmark omkring 1140-50.

Udførelsen afslører, at materiale og teknik er ny, og fagfolk kan se en vis ubehjælpssomhed i byggeriet. Men dette ændrer ikke ved det generelle indtryk af en 'moderne' kirke sammenlignet med vores egne rundkirker - man kan begynde at se tendensen til de store katedraler, der også byggedes på denne tid - eller til den nærliggende Sorø Klosterkirke (fra 1161), der er et imponerende, storslået byggeri.

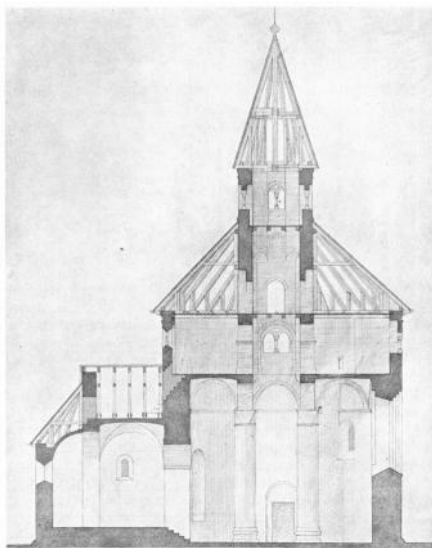
En snæver trappe i muren (helt som i Østerlars) fører op til 2. stokværk. Her oppe virker det meget rummeligt. De 4 søjler er ført op til tagkonstruktionen (3,6 m. oppe) men optager kun lidt plads og udsyn. Taget er en trækonstruktion - flot, men dog ikke så imponerende som i Østerlars.

Hvad 2. stokværk har været brugt til vides ikke. Der er en del teorier om dette, men ingen virker overbevisende.

Fra 2. stokværk fører en trætrappe op til kirkens 8-kantede centraltårn, hvorfra der er en fin udsigt til det frodige

Kirken som den så ud fra en gang i 1400-tallet til den fik sit nuværende - og oprindelige - udseende i 1890-92

*Tværsnit af kirken, set fra nord
Fra Danmarks Kirker*

landskab omkring kirken. En enkelt klokke ser ud til at være placeret øverst i tårnet, ellers er to kirkeklokker placeret i en træ-stevel (eller klokkestabel, som det jo hedder i Restdanmark) ude på kirkegården.

Litteratur

En *folder* i kirken giver en god beskrivelse af arkitektur og historie.

Den ultimative beskrivelse er (naturligvis) Nationalmuseets værk: *Danmarks Kirker*, 5.1 (Sorø Amt), 1936.

Derimod er der (for en gangs skyld) ikke meget information at hente på nettet (inkl. Wikipedia og Salmonsen).

Nyt fra Vennekredsen

Kursusweekender

I 2012 holder Vennekredsen kursusweekender og åbent hus:

Januar	7 / 8
Februar	4 / 5
Marts	3 / 4
April	14 / 15
Maj	5 / 6

Kurset er gratis for medlemmer af Vennekredsen. Ellers koster det 350 kr.

Du får hjælp til retning af mønstre, klipning og syning af dragter, sko og tilbehør.

Hvis du ønsker at støbe kopier af smykker og spænder, hjælper Hans og Bamsø.

Du kan også bare komme og tegne mønstre af og købe materialer og arbejde videre derhjemme.

Systuen arbejder kun 1 dag om ugen, her reparerer og syr vi nye dragter til Centret og har ikke tid til at hjælpe jer.

Hvis I har brug for hjælp, kan I kontakte Grethe Madsen på Telefon: 2124 9075 og hun vil hjælpe jer torsdag aften, som er medlemsaften hver uge, hvor andre lav også mødes.

Vi håber også at der kommer medlemmer, som bare har lyst til at snakke og fortælle om jeres interesse for middelalderen. I er også velkomme til at tage venner med, som har lyst til at snuse til middelalderen!

Helle

Glædelig jul og Godt nytår

Ønskes alle medlemmer,
samarbejdspartnere, an-
noncører og leverandører
af materiale til vores blad.

Tak for i år og på **gensyn** i
vinterens løb.

Redaktionen